

Eerste voortplantingsbewijs van de Witpuntoeverlibel (*Orthetrum albistylum*) in België

Geert De Knijf

geert.deknijf@inbo.be

Inleiding

Door de klimaatopwarming konden de laatste decennia heel wat soorten hun areaal naar het noorden in Europa uitbreiden (Hickling et al. 2005, Ott 2009). Ook in België nam het aantal waarnemingen van zogenaamd zuidelijke libellensoorten sterk toe (De Knijf & Anselin 2010, Demolder et al. 2018). Deze toename lijkt vooral gerelateerd te zijn aan de toegenomen temperatuur gedurende het vliegseizoen (Termaat et al. 2010). De van oudsher goed bestudeerde libellenfauna van België (o.a. Selys 1888, De Knijf et al. 2006) heeft er mede voor gezorgd dat de laatste decennia ondanks de duidelijke klimaatopwarming geen nieuwe zuidelijke soorten werden waargenomen.

De Witpuntoeverlibel (*Orthetrum albistylum* (Selys, 1848)) is een van die soorten die de laatste jaren haar areaal naar het noorden en westen in Europa heeft uitgebreid (Kalkman & Ambrus 2015), maar niettemin nog steeds in grote delen van Noordwest-Europa afwezig is. Pas in 2016 werd de soort voor het eerst waargenomen in België (De Broyer in press). In deze bijdrage geven we een overzicht van alle waarnemingen van de Witpuntoeverlibel in België sinds 2016 en gaan we specifieker in op de aanwezigheid van een populatie in het uiterste zuiden van België. Verder bespreken we de leefgebieden waar *Orthetrum albistylum* werd waargenomen in België. We plaatsen de waarnemingen in de context van uitbreiding van de soort elders in Europa.

Waarnemingen van Witpuntoeverlibel in België

De Witpuntoeverlibel werd voor het eerst in België waargenomen te Lavaux-Sainte-Anne in de Famenne op 3 juli 2016 (De Broyer in press). Een mannetje was daar aanwezig tot minstens 18 juli 2016 en kon door tientallen libellenliefhebbers worden geobserveerd en gefotografeerd. Op 27 juli 2016 werd eveneens een mannetje waargenomen aan de vijvers van Etang de l'Illé te Etalle (waarnemer Marc Ameels). De weken daarop werd *Orthetrum albistylum* voor het eerst geobserveerd in Vlaanderen, namelijk een vrouwtje te Averbode Bos en Hei op 15 augustus (waarnemer Vic Van Dyck) en een mannetje op 1 september 2016 in het Hageven te Neerpelt (waarnemer GDK) op nauwelijks een kilometer van de grens met Nederland.

Ondanks gerichte zoekacties werd de Witpuntoeverlibel het jaar daarop op deze locaties niet waargenomen, wat doet vermoeden dat de waarnemingen uit 2016 allicht allemaal zwervende dieren betroffen. Wel werd op 6 augustus 2017 een vrouwtje waargenomen in de vallei van Laclaireau te Ethe nabij Virton (waarnemer GDK). Op 1 juli 2018 werd een nog niet volledig uitgekleurd mannetje waargenomen aan Etang de l'Illé te Etalle (waarnemer GDK), waar de soort in 2016 voor het eerst was waargenomen. Een mannetje Witpuntoeverlibel werd daar nog waargenomen tot half augustus, waarbij er ook een mengtandem met een vrouwtje Gewone oeverlibel (*Orthetrum*

Figuur 1. Mannetje Witpuntoeverlibel (*Orthetrum albistylum*), Etang de l'Illé, Etalle, België.

Figure 1. Male *Orthetrum albistylum*, Etang de l'Illé, Etalle, Belgium. 30-06-2019. Photo: Geert De Knijf.

cancellatum) werd geobserveerd. In 2019 was de soort terug aanwezig te Etalle. Zo nam ik op 30 juni 2019 minstens vijf mannetjes (figuur 1), een wijfje en twee tandems waar te Etalle alsook een teneeraal en een larvenhuidje. De weken daarop werd de Witpuntoeverlibel daar door heel wat libellenliefhebbers geobserveerd, wat resulteerde in meer dan 40 waarnemingen. Het laatste exemplaar werd daar gezien op 26 juli 2019. Op 21 juli 2019 werd een mannetje waargenomen door Alain De Broyer en Ward Vercruyssen in een groeve te Wanlin. Dit is op 3,5 km van de locatie van de allereerste Belgische waarneming te Lavaux-Sainte-Anne. Alles samen zijn 114 records ter beschikking gesteld in www.waarnemingen.be (tabel 1).

Het teneeraal mannetje uit 2019 en het larvenhuidje uit 2019 werden gevonden aan dezelfde recent gegraven plas van ongeveer 200 m² groot te Etalle. Het huidje van de

Witpuntoeverlibel is te onderscheiden van huidjes van de Gewone oeverlibel (*Orthetrum cancellatum*) doordat het geen of slechts een zeer kleine rugdoorn op segment 5 heeft, terwijl de Gewone oeverlibel een goed ontwikkelde rugdoorn heeft (Brochard et al. 2012). Aanwezige waterplanten waren Duizendknoopfonteinkruid (*Potamogeton polygonifolius*), Drijvend fonteinkruid (*P. natans*), Smalle waterpest (*Elodea nuttallii*), Egelboterbloem (*Ranunculus flammula*), Gewone waterbies (*Eleocharis palustris*), Watermunt (*Mentha aquatica*), Grote waterweegbree (*Alisma plantago-aquatica*), Knolrus (*Juncus bulbosus*), verschillende zeggesoorten (*Carex*), draadalgen en hier en daar ijl Riet (*Phragmites australis*).

Verspreiding en voorkomen in Europa

Orthetrum albistylum komt vooral voor in de warmere delen van de gematigde regio's in Europa en Azië en is te vinden van Zuidwest-

Tabel 1. Overzicht van de waarnemingen van de Witpuntoeverlibel (*Orthetrum albistylum*) in België. Van elke locatie geven we de coördinaten, de hoogte in meters boven zeeniveau, en het jaar met waarnemingen van de Witpuntoeverlibel (bron www.waarnemingen.be).

Table 1. Current records of *Orthetrum albistylum* in Belgium (source www.waarnemingen.be.). After each location, the coordinates, the altitude in meters a.s.l. and the year when records are available are presented.

Plaats	Coördinaten	hoogte	2016	2017	2018	2019
Averbode	51.042° N, 4.977° E	17 m	1 ♀			
Etalle	49.670° N, 5.587° E	334 m	1 ♂		1 ♂ teneral, 1 ♂	5 ♂, 1 ♀, 2 tandems, 1 teneral, 1 exuviae
Ethe	49.604° N, 5.597° E	230 m		1 ♀		
Lavaux-St-Anne	50.118° N, 5.094° E	163 m	1 ♂			
Neerpelt	51.257° N, 5.410° E	34 m	1 ♂			
Wanlin	50.147° N, 5.073° E	136 m				1 ♂

Frankrijk over Midden-Europa, Oekraïne, de Kaukasus, Turkije tot in Centraal-Azië en oostwaarts tot in Japan (Kalkman & Ambrus 2015). Ze ontbreekt op het Iberische schiereiland en in het grootste deel van Italië. In Nederland werd de Witpuntoeverlibel nog nooit waargenomen (Bouwman et al. 2008).

Tot halfweg de jaren negentig was de soort in Duitsland enkel bekend van de Boven-Rijn in Baden-Württemberg (Weihrach 2015). Sinds de eeuwwisseling zijn er ook populaties bekend uit Beieren (Weihrach et al. 2003), waarna ook waarnemingen volgden uit Rijnland-Palts in 2008 (Willigalla et al. 2016), en in 2016 in Saksen (Freienstein et al. 2017) en Brandenburg (Günther & Schulze 2016). Op deze laatste locatie werden ook uitsluitende dieren vastgesteld. Ook heeft de soort zich sinds de eeuwwisseling gevestigd in het noorden van Polen (Buczyński et al. 2002, Bernard et al. 2009), de Russische enclave Kaliningrad (Shapoval & Shapoval 2017) en oostwaarts tot in Litouwen (Gliwa 2013), wat meteen de meest noordelijke locatie is.

In Frankrijk is de Witpuntoeverlibel heel lang beperkt geweest tot de gebieden ten zuiden van de lijn Loire tot het zuiden van de Elzas, waarbij ze afwezig was in de hoger gelegen gebieden, zoals de Alpen, de Alpes-de-Provence en de Pyreneeën, en slechts beperkt voorkwam in het mediterrane deel van Frankrijk (Grand & Boudot

Figuur 2. Verspreidingskaart van de Witpuntoeverlibel (*Orthetrum albistylum*) in België in de periode 2016-2019.

Figure 2. Distribution map of *Orthetrum albistylum* in Belgium in the period 2016-2019.

2006). Tot net voor de eeuwwisseling kwam de Witpuntoeverlibel niet noordelijker voor dan de regio Belfort-Mulhouse in Noordoost-Frankrijk (Jacquemin et al. 1987, Boudot & Jacquemin 2002). De jaren daarop werd ze onder meer voor het eerst waargenomen in de vochtige Champagne-Ardenne (Ternois 2005, 2006, 2016) en in de noordelijke Elzas (Moratin 2016). Meer naar het westen dook ze voor het eerst ook op ten noorden van de Loire zoals in de regio Parijs in 2012 (Ferrand & Duclos 2013). Ten noorden van Parijs zijn er nog geen waarnemingen bekend.

Uit bovenstaande blijkt duidelijk dat de Witpuntoeverlibel de laatste decennia haar areaal naar het noorden heeft uitgebreid. Nadat de soort in 1990 opdook in het zuidwesten van Frankrijk (Grand 1990), werd in 2011 een mannetje waargenomen in Spaans Baskenland (Mezquita-Aranburu et al. 2011). Dit was de eerste waarneming voor het Iberisch Schiereiland, en een indicatie dat de toename van de soort ook in zuidelijke en westelijke richting plaatsvindt.

Leefgebied

De Witpuntoeverlibel heeft een duidelijke voorkeur voor stilstaande, vrij ondiepe voedselrijke wateren. Steeds zijn dit zonnige, warm gelegen plassen, die vaak in gebruik zijn als visvijvers (Ternois 2005, Kalkman & Ambrus 2015, Freienstein et al. 2017). De soort koloniseert zowel oude als vrij nieuwe plassen, niet alleen kleine maar ook grote plassen (Weihrauch 2015).

In België werd *Orthetrum albistylum* tot en met 2019 op zes verschillende locaties (tabel 1, figuur 2) aangetroffen. Al deze locaties hebben gemeenschappelijk dat ze bijna volledig onbeschadwd en zonnig zijn gelegen. In Averbode en Neerpelt, beide in Vlaanderen, werd de Witpuntoeverlibel in een heidegebied waargenomen. Hoewel beide locaties de laatste jaren frequent bezocht werden met als doel het waarnemen van libellen, werd de Witpuntoeverlibel na 2016 niet meer geobserveerd. Daarom hebben beide waarnemingen hoogstwaarschijnlijk betrekking op zwerfende dieren. De andere vier locaties, alle in Wallonië gelegen, zijn voedselrijke plassen met een weelderige oevervegetatie. Zowel op de locaties te Wanlin als te Lavaux-Sainte-Anne is vis aanwezig (De Broyer in press). De locatie te Etalle, Etang de l'Illé bestaat uit een grote historische vijver (>2 ha), en een serie van relatief kleine plassen (paar tientallen tot paar honderden vierkante meter groot), die in de laatste 10 jaar zijn aangelegd (figuur 3). De Witpuntoeverlibel werd waargenomen aan deze kleinere plassen en niet aan de grote vijver zelf. De grote vijver heeft een goed visbestand,

maar de kleine vijvers zijn visvrij. Ook in de vallei van Laclaireau te Ethe betreft het een serie van kleine, recent aangelegde plassen. De locaties te Etalle en in Ethe hebben voorts gemeen dat ze tot een tiental jaar terug nog volledig waren bebost. In het kader van Natura 2000 herstel werden in beide gebieden bomen gekapt en omgevormd naar soortenrijke graslanden waar verschillende poelen werden in aangelegd. Zowel in 2018 als in 2019 vielen de meeste van deze kleine waterpartijen grotendeels droog in de loop van de zomer.

Discussie

De Witpuntoeverlibel heeft een vrij groot areaal in Europa. Niettemin ontbreekt de soort in verschillende delen van het continent, zoals in Midden- en Zuid-Italië en op het Iberisch schiereiland, waar de klimatologische omstandigheden op het eerste gezicht gunstig zijn voor de soort (Kalkman & Ambrus 2015). In Spanje werd de soort slechts in 2011 voor het eerst waargenomen (Mezquita-Aranburu et al. 2011). Wellicht is dit te wijten aan de postglaciale herkolonisatie vanuit zijn Ponto-Mediterraan (Balkan en Klein-Azië) refugium tijdens de ijstijden naar het centrum en het westen van Europa (Sternberg 1998). Volgens Sternberg (1998) hebben soorten met een refugium in het Ponto-Mediterraan gebied, waaronder *Orthetrum albistylum*, zich na de laatste ijstijd via drie grote routes over Europa verspreid. Hierbij werden vooral grote riviervalleien en laaggelegen gebieden gebruikt waarbij bergketens gemeden werden. Een eerste route liep van de Zwarte Zee via de Donau naar het westen waarbij die route zich vertakte in een zuidelijke as naar de Po-vlakte in Noord-Italië en zo verder over de laaggelegen Ligurische Alpen naar het zuiden van Frankrijk. De noordelijke tak liep via de Donau naar Hongarije, Tsjechië en uiteindelijk tot in Beieren (Weihrauch et al. 2003). En een laatste route liep over Oekraïne om de Karpaten heen naar Polen, Wit-Rusland en de Baltische staten (Sternberg 1998). Deze oostelijke route wordt ook verondersteld de kolonisatieweg te zijn waarlangs de Wereldzwerfver (*Pantala flavescens*) tot in de Baltische Staten is geraakt (Buczyński et al. 2019).

Figuur 3. Voortplantingshabitat van de Witpuntoeverlibel (*Orthetrum albistylum*) in Etang de l'Illé te Etalle, België.
Figure 3. Reproduction habitat of *Orthetrum albistylum* at Etang de l'Illé, Etalle, Belgium. 1-08-2019. Photo: Hannes Ledegen.

De Witpuntoeverlibel heeft een voorkeur voor heel warm en zonnig gelegen plassen. Populaties komen in Duitsland steevast voor onder de 500 meter hoogte (Weihrach 2015) en bevinden zich in Zwitserland tussen de 300 en 700 meter (Monnerat 2005). De soort mijdt dus de koelere berggebieden en bergketens vormen op die manier een barrière om nieuwe gebieden te koloniseren. De creatie van tal van nieuwe warm gelegen plassen en de klimaatopwarming hebben er allicht voor gezorgd dat het areaal van de Witpuntoeverlibel de laatste decennia sterk is toegenomen. Zo breidde *Orthetrum albistylum* haar range uit in Polen en komt ze er nu 400 km noordelijker voor dan 20 jaar geleden (Buczyński et al. 2002). Meer naar het westen heeft dit gezorgd voor een toename van het areaal in Noordoost-Frankrijk (Ternois 2005, 2016, Moratin 2016) en stak ze naar het zuiden de Pyreneeën over (Mezquita-Aranburu et al. 2011). De noordelijke grens van de verspreiding in Europa wordt vermoedelijk bepaald door de

zomertemperatuur (Kalkman & Ambrus 2015). Meer dan waarschijnlijk zijn alle waargenomen exemplaren in België, alsook de dieren die een populatie gesticht hebben te Etalle, afkomstig van de populaties uit Noordoost-Frankrijk. De meest nabijgelegen populaties komen voor in het departement Marne en liggen op ongeveer 90 km van Etalle (Ternois 2016). Tot de locatie in Ethe bedraagt de afstand een goede 80 km, tot Wanlin en Lavaux-St-Anne 130 km, tot de vindplaats te Averbode 230 km en tot het Hageven te Neerpelt zelfs 250 km. Kolonisatie van nieuwe gebieden lijkt dus mogelijk tot 100 km per jaar, waarbij zwervende dieren tot zelfs 250 km van de voortplantingslocatie kunnen worden waargenomen.

Een belangrijk criterium voor de kolonisatie van een plas is een hoge watertemperatuur die voor de eenjarige larvale ontwikkeling nodig is (Buczyński et al. 2002, Weihrach et al. 2003, Weihrach 2015, Willigalla et al.

2016). Bovendien wordt de Witpuntoeverlibel als vistolerant omschreven waardoor ze vaak in visvijvers voorkomt, maar ook zijn populaties frequent te vinden in recent aangelegde plassen die visvrij zijn (Monnerat 2005, Kalkman & Ambrus 2015). De voortplantingslocatie te Etalle is eveneens zonnig en warm gelegen, visvrij en de verschillende ondiepe plassen in het gebied warmen in het zomerhalfjaar snel op. Buiten deze locatie te Etalle, is er in het zuiden van België meer geschikt voortplantingshabitat aanwezig, wat de mogelijkheid biedt voor blijvende vestiging en toename van het aantal populaties van de Witpuntoeverlibel.

De vliegtijd van *Orthetrum albistylum* in het noordwesten van zijn areaal gaat van half mei tot begin september, met een piek van midden juni tot eind juli (Kalkman & Ambrus 2015). Alle waarnemingen van Etalle, Wanlin en Lavaux-Sainte-Anne vallen binnen deze hoofdvliegtijd. En ook de waarnemingen van Ethe op 6 augustus sluiten daar mooi op aan. Beide waarnemingen uit Vlaanderen, 15 augustus 2016 en 1 september 2016, vallen samen met het einde van de vliegtijd in West-Europa en kunnen teruggebracht worden op dieren die op het einde van hun vliegtijd ver van voortplantingslocaties rondzwerfen.

Referenties

- Bernard R., P. Buczyński, G. Tończyk & J. Wendzonka 2009. A distribution atlas of dragonflies (Odonata) in Poland. Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznan.
- Boudot J.-P. & G. Jacquemin 2002. Inventaire et statut des Libellules de Lorraine. Bulletin de la Société Lorraine d'Entomologie, Nancy.
- Bouwman J.H., V.J. Kalkman, G. Abbingh, E.P. de Boer, R.P.G. Geraeds, D. Groenendijk, R. Ketelaar, R. Manger & T. Termaat 2008. Een actualisatie van de verspreiding van de Nederlandse libellen. *Brachytron* 11: 103-198.
- Brochard C., D. Groenendijk, E. van der Ploeg & T. Termaat 2012. Fotogids Larvenhuidjes van Libellen. KNNV Uitgeverij, Zeist.
- Buczyński P., A. Zawal & E. Filipiuk 2002. Neue Nachweise von *Orthetrum albistylum* in Nordpolen: Erweitert sich sein Verbreitungsgebiet in Mitteleuropa? (Odonata: Libellulidae). *Libellula* 21: 15-24.
- Buczyński P., E. Buczyńska & W. Michalczyk 2019. From Southern Balkans to Western Russia: do first Polish records of *Pantala flavescens* (Fabricius, 1798) (Odonata: Libellulidae) indicate a migration route? *Journal Entomological Research Society* 21: 11-16.
- De Broyer A. in press. Premières observations de l'Orthétrum à stylets blancs *Orthetrum albistylum* en Belgique. *Les Naturalistes belges*.
- De Knijf G., A. Anselin, P. Goffart & M. Tailly (eds.) 2006. De libellen (Odonata) van België: verspreiding - evolutie - habitats. Libellenwerkgroep Gomphus i.s.m. Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
- De Knijf G. & A. Anselin 2010. When south goes north: Mediterranean dragonflies (Odonata) conquer Flanders (North-Belgium). In: Ott J. (Ed) *Monitoring Climate Change With Dragonflies*. *BioRisk* 5: 141-153.
- Demolder H., T. Adriaens, A. Anselin, R. Bayens, N. Boone, L. De Beck, L. De Keersmaeker, G. De Knijf, L. De Smet, K. Devos, C. Geeraerts, I. Jansen, D. Maes, J. Neiryneck, T. Onkelinx, G. Sioen, A. Thomaes, M.Thoonen, K. Van Den Berge, B. Van der Aa, P. Van Gossum, W. Van Landuyt, W. Van Reeth, J. Van Uytvanck, G. Vermeersch, H. Verreycken & P. Verschelde 2018. *Natuurindicatoren 2018, Toestand van de natuur in Vlaanderen. Cijfers voor het beleid. Mededelingen van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2018 (1)*.
- Ferrand M. & M. Duclos 2013. Première mention d'*Orthetrum albistylum* dans le département de la Seine-Saint-Denis (Odonata: Libellulidae). *Martinia* 29: 123.
- Freienstein F.M., T. Fartmann, F. Gabel & F. Löffler 2017. Erstnachweis von *Orthetrum albistylum* in Sachsen (Odonata: Libellulidae). *Libellula* 36: 149-158.
- Gliwa B. 2013. First record of *Orthetrum albistylum* (Odonata: Libellulidae) in Lithuania. *New and Rare for Lithuania Insect species* 25: 5-6.
- Grand D. 1990. Deux nouveautés pour le département de la Gironde: *Leucorrhina albifrons* (Burmeister, 1839) et *Orthetrum albistylum* (Selys, 1848) (Odonata, Anisoptera: Libellulidae). *Martinia* 6: 65-66.

- Grand D. & J.-P. Boudot 2006. Les Libellules de France, Belgique et Luxembourg. Biotope, Mèze (Collection Parthénope).
- Günther A. & C. Schulze 2016. Erstnachweis von *Orthetrum albistylum* in Brandenburg (Odonata: Libellulidae). *Libellula* 35: 207-215.
- Hickling R., D.B. Roy, J.K. Hill & C.D. Thomas 2005. A northward shift of range margins in British Odonata. *Global Change Biology* 11: 502-506.
- Jacquemin G., J.-P. Boudot & F. Schwaab 1987. Quelques odonates intéressantes observés en Lorraine, France. *Notulae Odonatologicae* 2: 140-144.
- Kalkman V.J. & A. Ambrus 2015. *Orthetrum albistylum* (Selys, 1848). In: Boudot, J.-P. & V.J. Kalkman (eds). Atlas of the European dragonflies and damselflies. KNNV publishing, the Netherlands: 272-274.
- Mezquita-Aranburu I., F.J. Ocharan & A. Torralba-Burrial 2011. Primera cita de *Orthetrum albistylum* (Selys, 1848) (Odonata: Libellulidae) para la Península Ibérica. *Boletín Asociación española de Entomología* 35: 519-523.
- Monnerat C. 2005. *Orthetrum albistylum* (Selys, 1848). In: Wildermuth H., Y. Gonseth & A. Maibach (eds.). Odonata. – Les Libellules de Suisse. Fauna Helvetica 11. Centre suisse de cartographie de la faune / Schweizerische Entomologische Gesellschaft, Neuchâtel: 320-323.
- Moratin R. 2016. Atlas préliminaire des Odonates d'Alsace. Faune-Alsace documents n° 2. Association Imago, Strasbourg.
- Ott J. 2009. The big trek northwards: recent changes in the European dragonfly fauna. In: Settele J., L. Penev, T. Georgiev, R. Grabaum, V. Grobelnik, V. Hammen, S. Klotz, M. Kotarac & I. Kühn. Atlas of Biodiversity Risk. Pensoft Publishers, Sofia-Moscow: 82-83.
- Selys-Longchamps E. de 1888. Présentation du catalogue des Orthoptères et des Névroptères de Belgique. *Bull. Ac. r. Belg. Sér. 3* (16): 304-305.
- Shapoval N.A. & A.P. Shapoval 2017. Annotated checklist of the dragonflies (Insecta: Odonata) of the Kaliningrad region, north-western Russia. *Ukrainian Journal of Ecology* 7: 157-168.
- Sternberg K. 1998. The postglacial colonization of Central Europe by dragonflies, with special reference to southwestern Germany (Insecta, Odonata). *Journal of Biogeography* 25: 319-337.
- Termaat T., V. J. Kalkman & J. H. Bouwman 2010. Changes in the range of dragonflies in the Netherlands and the possible role of temperature change. In: Ott J. (ed.) Monitoring Climate Change With Dragonflies. *BioRisk* 5: 155-173.
- Ternois V. 2005. Sur la présence d'*Orthetrum albistylum* (Sélys, 1848) dans le Parc naturel régional de la Forêt d'Orient et le Nord-Est aubois (Odonata, Anisoptera, Libellulidae). *Martinia* 21: 59-68.
- Ternois V. 2006. L'Orthétrum à stylets blancs *Orthetrum albistylum* (Selys, 1848) dans le Parc naturel régional de la Forêt d'Orient et le Nord-Est aubois: quelques précisions. *Naturelle* 1: 51-54.
- Ternois V. 2016. Pré-atlas des Odonates de Champagne-Ardenne. Bilan cartographique des programmes INVOD et CILIF. Actualisation 2015. Société française d'Odonatologie (Champagne-Ardenne).
- Weihrauch F. 2015. *Orthetrum albistylum* (Selys, 1848). *Libellula Supplement* 14: 286-289.
- Weihrauch F., K. Burbach, U. Hölken, H.J. Netz & C. Stettmer 2003. Neue nachweise von *Orthetrum albistylum* aus Bayern (Odonata: Libellulidae). *Libellula Supplement* 4: 59-70.
- Willigalla C., A. Schotthöfer & D. Frank 2016. Zur Situation von *Orthetrum albistylum* in Rheinland-Pfalz (Odonata: Libellulidae). *Libellula* 35: 217-221.

Samenvatting

In dit artikel geven we een overzicht van de eerste waarnemingen van de Witpuntoeverlibel (*Orthetrum albistylum*) op zes verschillende locaties in België. In 2016 werd de soort waargenomen te Averbode, Etalle, Lavaux-Sainte-Anne en te Neerpelt. In de jaren daarop waren er waarnemingen te Ethe (2017) en te Etalle (2018). In 2019 werd de soort teruggezien te Etalle en voor het eerst ook te Wanlin. Bewijs van succesvolle voortplanting is enkel bekend van Etalle. Daar werd op 1 juli 2018 zowel een teneeraal mannetje als een volledig uitgekleurd mannetje waargenomen. Een jaar later op 30 juni 2019 waren een tiental dieren aanwezig, waaronder twee tandems, een teneeraal en werd ook ook een larvenhuidje gevonden. Uit de periode 2016-2019 zijn er nu 114 records van *Orthetrum albistylum* uit België bekend. Alle waarnemingen stammen uit de periode 30 juni tot 1 september. De enige twee waarnemingen uit Vlaanderen (15 augustus te Averbode en 1 september te Neerpelt) zijn meteen de twee laatste op het seizoen voor België en hebben betrekking op zwervende exemplaren. Het voorkomen van de Witpuntoeverlibel in België en de minstens tijdelijke aanwezigheid van een populatie te Etalle in het uiterste zuiden van België kadert in de uitbreiding van het areaal van *Orthetrum albistylum* in West-Europa.

Summary

De Knijf G. 2019. First reproduction proof of *Orthetrum albistylum* in Belgium. *Brachytron* 20 (2): 55-62.

We report the first records of *Orthetrum albistylum* for Belgium at six different locations. The species was observed with one individual at four locations (Averbode, Etalle, Lavaux-Sainte-Anne, Neerpelt) in 2016, one in 2017 (Ethe), one in 2018 (Etalle) and at two locations (Etalle, Wanlin) in 2019. Proof of successful reproduction was only detected at the site in Etalle, with one male and one teneral male being observed on 1 July 2018 and approximately 10 individuals present on 30 June 2019, among them two copulae, a teneral and one exuvia. At the other four sites, only solitary males and females could be observed. All 114 records of *Orthetrum albistylum* are from the period of 30 June to 1 September. The two latest records (15 August and 1 September) are the only two records for Flanders, indicating vagrant individuals. The occurrence of the species in Belgium and the at least temporary reproduction in the southern part of Belgium coincide with ongoing range expansion in western Europe.

Keywords: Odonata, dragonflies, *Orthetrum albistylum*, reproduction, climate change, range expansion, habitat, Belgium